

Dariusz RAJCHEL
Politechnika Opolska

POTENCJAŁ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY MIAST AGLOMERACJI OPOLSKIEJ

SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF URBAN AGGLOMERATION OPOLE

ABSTRACT: Agglomeration Province was established in 2012 and make it four districts, 21 municipalities and 8 cities. Participation in Opole Agglomeration is voluntary, and the cooperation of local governments is a versatile of improving the quality of life of its inhabitants. The potential socio-demographic cities met the criteria but noticeable agglomeration is the type of demographic stagnation. However, the economic potential is characterized by a predominance of small and medium-sized business most of the private sector operating in the broadly defined services. This occurs not only in the surveyed cities but in the whole agglomeration of Opole and in the region. This is the dominant trend.

KEY WORDS: agglomeration, demography, economy

Wprowadzenie

Rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych obszarów związany jest z rozwojem terytorialnym szczebla lokalnego, regionalnego i krajowego. Na rozwój ten wpływ wywiera wiele czynników pochodzenia egzo- i endogenicznego. Rozwój społeczno-gospodarczy znalazł również swoje odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych polityki rozwoju Polski. Dokumenty te można podzielić ze względu na czas ich obowiązywania na dokumenty o znaczeniu długo-, średnio- i krótkookresowym. Można do nich zaliczyć strategie rozwoju kraju, regionu, gminy czy miasta, plany przestrzennego zagospodarowania poszczególnych jednostek, programy operacyjne, programy rozwoju *etc.* Dodatkowo istotnym elementem rozwoju są środki finansowe pochodzące z funduszy unijnych. Wszystkie te działania podejmowane przez władze poszczególnych szczebli mają istotny wpływ na rozwój potencjału zarówno społecznego, jak i gospodarczego poszczególnych jednostek administracyjnych.

W niniejszym artykule przedmiotem analizy są miasta aglomeracji opolskiej powołanej w 2012 r. W strukturze aglomeracji opolskiej znajduje się osiem miast, z których największym jest Opole. Celem artykułu jest przedstawienie potencjału społeczno-

-demograficznego oraz gospodarczego w badanych miastach z uwzględnieniem istotnych wskaźników ukazujących sytuację demograficzną i gospodarczą badanych miast. Do przeprowadzenia analizy społeczno-gospodarczej zostały wykorzystane dane statystyczne udostępnione przez Opolski Ośrodek Badań Regionalnych w Opolu. Za okazaną pomoc pracownikom Ośrodka dziękuję.

Aglomeracja miejska

Pojęcie „aglomeracja” w literaturze przedmiotu pojawiło się w połowie XIX w. i już w 1856 r. we Francji zostało wprowadzone do statystyki (Iwanicka-Lyra 1969). Po raz pierwszy zastosowano wówczas podział na ludność rozproszoną oraz skupioną w centrum aglomeracji (Coppolani 1959). Termin „aglomeracja” w literaturze polskiej pojawił się w *Słowniku pojęć* zamieszczonym w tłumaczeniu pracy P. George’a *Miasto*. Najbardziej uniwersalną definicję aglomeracji przedstawił tam K. Dziewoński – jako „skupienie domów mieszkalnych” z jednej strony i proces koncentracji z drugiej (Dziewoński 1956, s. 400).

Pojęcie aglomeracji przechodziło wiele modyfikacji i ujęć od najprostszych, określanych jako „punkty osadnicze” (Gibbs 1961, s. 405) lub jako większe skupiska ludzkiego osadnictwa (Boustedt 1960). Innym kryterium, zastosowanym po raz pierwszy w Szwecji, była liczba mieszkańców osady. Osada licząca 200 mieszkańców i o „gęstym zaludnieniu” może być określona mianem aglomeracji (Bylund 1958). Odmienne ujęcie aglomeracji przedstawia np. J. Hursky, który stwierdza, iż dawniej pod pojęciem aglomeracji rozumiano grupę miast, które tworzyły zwarte powierzchnie gęstego osadnictwa. Obecnie zakres tego pojęcia jest szerszy, gdyż za aglomerację uważa się takie zgrupowanie, gdzie chodzi o jedno lub kilka głównych miast, dookoła których rozwijają się inne osiedla, w większości o miejskim charakterze (Hursky 1961).

Podobnie pojęcie aglomeracji określają F. Carrière i Ph. Pinchemel, mówiąc o miastach macierzystych – biegunach, wokół których koncentrują się jednostki osadnicze (Carriér, Pinchemel 1963). Pojęcie aglomeracji miejskiej wprowadził K. Rikkinen, określając tak miejscowości gęsto zaludnione o przewadze ludności utrzymującej się z zawodów pozarolniczych (Rikkinen 1966).

Oprócz definicji podających ogólnie cechy charakterystyczne aglomeracji jako formy osadniczej w ostatnich latach powstało wiele szczegółowych definicji nawiązujących do dwóch specyficznych cech aglomeracji, tj. zwartości zabudowy i więzi ekonomiczno-społecznej przejawiającej się m.in. w strukturze i dynamice wzrostu ludności.

K. Olszewski i A. Jędraszko stwierdzili, iż miasta i osiedla – elementy aglomeracji – mają jedynie „tendencję do zrastania się w jeden zespół przestrzenny” lub wytwarzania wspólnych obszarów peryferyjnych¹.

---

¹ Autorzy nie dają odpowiedzi na pytanie, czy zwartość terytorialna osadnictwa jest niezbędną cechą formy definiowanej.

Ostatnim elementem określającym pojęcie aglomeracji są cechy określonych tak obszarów. Zagadnienie to podjął P. I. Dubrowin, który wyłonił pięć zasadniczych cech będących podstawą typologii aglomeracji. Są to: ekonomiczna baza formowania się aglomeracji, element morfologiczny samej formy osadniczej (aglomeracje jedno- i wielocentryczne), wielkość aglomeracji mierzona w różny sposób (ogólny potencjał gospodarczy, liczba ludności, siła oddziaływania skupiska miejskiego), spoiłość aglomeracji określona wskaźnikiem gęstości zaludnienia, przyroda stanowiąca element ułatwiający lub hamujący rozwój tej formy osadniczej (Dubrowin 1959). Do podanych cech E. Lettrich dodaje jeszcze strukturę zatrudnienia ludności, na podstawie której ustalił dwa zasadnicze typy aglomeracji: pojedyncze scentralizowane i wielocentryczne, czyli konurbacje (Lettrich 1964). Natomiast D. Scholz rozróżnia trzy podstawowe formy obszarów zaglomerowanych, tj. przemysłowe, wielkoprzemysłowe i wielkomiejskie (Scholz 1964)².

Przegląd definicji aglomeracji miejskich w polskiej geografii miast przeprowadziła T. Czyż (2009). Na tej podstawie można wydzielić dwa ujęcia aglomeracji miejskich: morfologiczne i funkcjonalne. Przykładem definicji aglomeracji miejskiej, w której większy nacisk położony jest na znaczenie elementów morfologicznych, jest definicja S. Leszczyckiego, P. Eberhardta, S. Heřmana: „Aglomeracja miejska to zintegrowany funkcjonalnie i przestrzennie zespół jednostek osadniczych złożony z wielkiego miasta (lub miast), stanowiącego centrum aglomeracji, i przyległych mniejszych miast i osiedli, a także wsi, w których przekształciły się formy zabudowy i struktura zawodowa ludności w sposób pozwalający na zakwalifikowanie ich do obszarów zurbanizowanych. Ponadto w skład aglomeracji wchodzi obszary rolne, leśne i rekreacyjne obsługujące jej mieszkańców” (Leszczycki, Eberhardt, Heřman 1971, s. 138). Natomiast przykładem definicji aglomeracji miejskiej z podkreśloną dominującą rolą elementów funkcjonalnych jest definicja zaproponowana przez P. Korcellego: pojęcie aglomeracji miejskiej „odnosi się do sfer bezpośrednich kontaktów mieszkańców (tzw. sfer działalności) oraz przestrzennych relacji pomiędzy układami miejsc zamieszkania, pracy, nauki, usług, kontaktów społecznych i rekreacji” (Korcelli 1976, s. 591).

T. Markowski i T. Marszał aglomerację miejską definiują jako jednostkę morfologiczną tworzącą spójny zespół wzajemnie powiązanych jednostek osadniczych powstałych w wyniku koncentracji zabudowy i zagospodarowania. Aglomeracje są zwykle tworzone przez jednostki osadnicze odrębnych jednostek administracyjnych. W urbanistyce jest to obszar o intensywnej zabudowie, charakteryzujący się również dużym zagęszczeniem ludności

---

² Kryteria będące podstawą wydzielenia przez D. Scholza podanych typów nie zostały przez niego bliżej sprecyzowane, lecz należy rozróżnić trzy podstawowe typy obszarów aglomerowanych: 1) małe aglomeracje typowe dla obszarów uprzemysłowionych w środowisku gór średniej wysokości; nie osiągają one przeważnie wymaganej gęstości zaludnienia 200 os./km²; 2) wielkoprzemysłowe formy aglomeracji, do których zalicza się koncentracje ludności związane z występowaniem pewnej (aczkolwiek niewielkiej) liczby zakładów przemysłowych; 3) wielkomiejskie formy aglomeracji; są one uwarunkowane przemysłową strukturą mieszaną (pod względem wielkości zakładów i branż), jak również daleko idącym udziałem innych gałęzi gospodarki. Normalnie, większe obszary aglomeracji składają się z kilku lub wszystkich form aglomeracji; formy te często nawzajem się przeplatają i dlatego trudno uzyskać ogólny obraz aglomeracji. Aglomeracje mimo wspólnych cech zewnętrznych są strukturalnie i funkcjonalnie obszarami indywidualnymi, o wyraźnym wewnętrznym zróżnicowaniu.

przebywającej na danym terenie okresowo (np. w ciągu dnia) lub stale. Aglomeracje charakteryzują się dużym przepływem osób i towarów oraz znaczną wymianą usług. W brzmieniu bardziej potocznym aglomeracja jest skupiskiem sąsiadujących ze sobą miast i wsi, które stanowią wspólny organizm, poprzez zintegrowanie lub uzupełnianie się rozmaitych form infrastruktury tych miejscowości oraz wzajemne wykorzystywanie potencjałów, którymi miejscowości dysponują. Rozwój przestrzenny i demograficzny aglomeracji nie jest warunkiem wystarczającym do przekształcenia jej w obszar metropolitalny. Podstawową cechą aglomeracji jest powiązanie obszarów zurbanizowanych, a obszaru metropolitalnego jest integracja funkcjonalna i zewnętrzne funkcje metropolitalne (Markowski, Marszał 2006).

Aglomeracje ze względu na charakter centrum dzielą się na: monocentryczne – z jednym głównym miastem, policentryczne – z kilkoma ważnymi ośrodkami miejskimi nazywane także konurbacjami (Wrona, Rek 1998). Rozwój bliskich aglomeracji może doprowadzić do powstania rozległego, silnie zurbanizowanego obszaru zwanego megalopolis.

Według Instytutu Kształtowania Środowiska określającego aglomeracje jako: „zespół jednostek osadniczych, w których pod wpływem specjalizacji funkcjonalnej poszczególnych jednostek rozwijają się wzajemne współzależności w postaci intensywnych przemieszczeń (przede wszystkim codziennych) osób, towarów, usług i informacji prowadzących do integracji społecznej i gospodarczej” (za: Smętowski 2007, s. 8), można również podzielić aglomeracje na:

- ukształtowane, w których liczba mieszkańców przekracza 250 tys.; w Polsce są to aglomeracje: katowicka, warszawska, łódzka, gdańska, krakowska, wrocławska, bydgosko-toruńska, poznańska, szczecińska;

- kształtujące się, w których liczba mieszkańców przekracza 100 tysięcy; w Polsce są to aglomeracje: lubelska, staropolska, białostocka, częstochowska, bielska, opolska, legnicko-głogowska, wałbrzyska (Smętowski 2007).

Aglomeracja opolska

28 czerwca 2012 r. z inicjatywy Opola została powołana do życia aglomeracja opolska (rysunek 1).

Powstanie aglomeracji ściśle związane jest z rozwojem terytorialnym. W skład utworzonej aglomeracji weszły cztery powiaty (opolski, strzelecki, krapkowicki i brzeski), 21 gmin (Chrząstowice, Dąbrowa, Dobrzeń Wielki, Gogolin, Izbicko, Komprachcice, Krapkowice, Lewin Brzeski, Łubniany, Murów, Niemodlin, Opole, Ozimek, Popielów, Prószków, Strzeleczyki, Tarnów Opolski, Tułowice³, Turawa, Walce i Zdzeszowice), funkcjonuje również osiem miast (Gogolin, Krapkowice, Lewin Brzeski, Niemodlin, Ozimek, Prószków, Zdzeszowice, Opole). Całkowita powierzchnia obszaru aglomeracji opolskiej to 1/4 powierzchni województwa opolskiego, z czego miasta stanowią 8,5%, a obszary wiejskie 91,5% (Wesołowska 2012).

³ Gmina Tułowice początkowo zgłosiła chęć przystąpienia do aglomeracji, jednak się wycofała.

Rys. 1. Aglomeracja opolska

Źródło: www.opole.pl/aglomeracja_opolska

Aglomeracja opolska to płaszczyzna współpracy jednostek samorządu terytorialnego, na mocy porozumienia w sprawie jej utworzenia.

W tekście podpisanego przez samorządowców porozumienia jest zapisane: „Współpraca między samorządami Aglomeracji Opolskiej będzie miała wszechstronny charakter, jednakże w szczególności obejmie następujące dziedziny:

- planowanie strategiczne i przestrzenne,
- rozwój gospodarczy i wspólne działania na rzecz pozyskiwania inwestorów,

- transfer nowych technologii z centrów naukowych Opola do podmiotów gospodarczych Aglomeracji,
- transport zbiorowy,
- ochronę zasobów przyrodniczych,
- ochronę środowiska,
- ochronę przeciwpowodziową,
- oświatę, kulturę, sport i turystykę.

Efektom działań podejmowanych na rzecz Aglomeracji Opolskiej winna być dalsza poprawa jakości życia jej mieszkańców. Wymaga to jednak znacznego wzrostu aktywności obywatelskiej, kreatywności wszystkich środowisk oraz doskonałej współpracy partnerów Aglomeracji⁴.

Zasady współpracy partnerów tworzących aglomerację opolską zostały zapisane w załączniku do opracowanego porozumienia, w którym zaznaczono, że rozwój terytorialny w Europie i w Polsce ma się opierać m.in. na obszarach zurbanizowanych, tworzących aglomeracje silnie ze sobą powiązanych miast i ich otoczenia. Utworzona na mocy Porozumienia aglomeracja opolska składa się z gmin-sygnatariuszy tego aktu. Uczestnictwo w aglomeracji jest dobrowolne. Nowa, wyższa forma zarządzania tą przestrzenią pozwoli na:

- poszerzenie przestrzeni publicznej dla obywatelskiego zaangażowania;
- skoordynowane przełamywanie istniejących w aglomeracji problemów strukturalnych;
- wspólną realizację zasad zrównoważonego rozwoju;
- poprawę konkurencyjności gospodarczej i turystycznej;
- rozwój dialogu społecznego;
- sterowanie procesami, dla których granice miast i gmin są nieistotne;
- wzrost innowacyjności w usługach świadczonych przez samorządy lokalne;
- podniesienie efektywności działania podstawowych jednostek samorządu terytorialnego;
- lepsze zaspokojenie potrzeb mieszkańców aglomeracji.

W § 4 załącznika zostały zapisane następujące kierunki rozwoju aglomeracji opolskiej:

- Zgromadzenie⁵ może przyjąć okresowy plan działań aglomeracji, strategię jej rozwoju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, programy i projekty branżowe podejmowane z inicjatywy lub na rzecz aglomeracji oraz inne opracowania i analizy jej służące.

- Działania podejmowane przez aglomerację powinny być zgodne z przyjętą strategią rozwoju.

---

⁴ Szerzej zob.: Porozumienie w sprawie utworzenia Aglomeracji Opolskiej wraz z załącznikiem.

⁵ Zgodnie z §1 pkt 1 gremium decyzyjne aglomeracji stanowi Zgromadzenie Aglomeracji Opolskiej, w skład którego wchodzi prezydent, burmistrzowie i wójtowie gmin tworzących aglomerację lub w ich zastępstwie osoby posiadające stosowne pisemne upoważnienie.

– W terminie do 31 marca każdego roku Zgromadzenie przyjmuje sprawozdanie z działalności za rok poprzedni.

Według T. Kaczmarka i Ł. Mikuły, w delimitacji wielkomiejskich form osadniczych (aglomeracji miejskich) bierze się pod uwagę:

- liczbę ludności i gęstość zaludnienia;
- strukturę tych jednostek (monocentryczna, policentryczna, zwarta, rozproszona);
- intensywność i formy zagospodarowania (gęstość zabudowy, użytkowanie terenu, koncentracja działalności społeczno-gospodarczych);
- stopień centralności usługowej miasta i jego zaplecza;
- charakter i zasięg powiązań przestrzenno-funkcjonalnych, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, w tym międzynarodowych (Kaczmarek, Mikuła 2007).

A. Klasik podaje dwa sposoby myślenia o przyszłości aglomeracji miejskich:

1. Myślenie zasobowe i aktywnościowe, w skład którego zalicza się:

- bazę ekonomiczną; rodzaje działalności egzo- i endogeniczne,
- rynki pracy; zatrudnienie, bezrobocie i wykluczenie społeczne,
- infrastrukturę i transport; udogodnienia, dostępność i mobilność,
- środowisko życia; mieszkania i usługi.

2. Myślenie przedsiębiorcze i konkurencyjne, w skład którego zalicza się:

- kreatywne rodzaje działalności oparte na własności intelektualnej,
- kreatywne i przedsiębiorcze kapitały i środowiska,
- infrastrukturę technologiczną; technologie informacyjne i komunikacyjne,
- jakość przestrzeni i miejsc, jakość życia – warunki społeczne, kulturalne i ekologiczne (Klasik [red.] 2008).

W strategii rozwoju Opola w latach 2012–2020 określono, że rolą aglomeracji powinno być przede wszystkim:

- tworzenie centrum rozwoju o znaczeniu ponadregionalnym;
- kreowanie wzrostu społecznego i gospodarczego;
- wzmocnienie pozycji regionu;
- wprowadzenie wspólnych rozwiązań przeciwpowodziowych, w tym: poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego (wybudowanie około 10–12 kilometrów wałów na prawostronnej Odrze w gminie Krapkowie, dokończenie zabezpieczeń przeciwpowodziowych);
- wprowadzenie wspólnych rozwiązań transportowych, w tym prace nad wodnym kanałem komunikacyjnym na rzece Odrze;
- przyciągnięcie inwestorów;
- poprawa jakości życia mieszkańców (*Rozwój Aglomeracji Opolskiej..., 21 samorządów...*).

Według prezydenta Opola aglomeracja ma być przede wszystkim szansą na rozwój Opola i sąsiadujących z nim gmin. Według niego ma się to odbywać poprzez wzrost gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy (www.gazeta.opole.pl/opole).

Potencjał społeczno-demograficzny miast aglomeracji opolskiej

Liczba mieszkańców stanowi bardzo charakterystyczny, a zarazem najbardziej syntetyczny miernik wielkości miasta. Dokonując charakterystyki miast aglomeracji opolskiej za 2011 r., można stwierdzić, że:

- liczba mieszkańców systematycznie z roku na rok się zmniejsza;
- występuje przewaga kobiet nad mężczyznami;
- w trzech miastach odnotowano dodatni przyrost naturalny, tj. w Krapkowicach, Ozimku, Zdzieszowicach;
- odnotowano ujemne saldo migracji oprócz Lewina Brzeskiego;
- zmienia się na niekorzyść struktura osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym⁶.

Na podstawie danych dotyczących ruchu naturalnego i wędrownego oraz struktury ludności według płci i wieku można ukazać dynamikę zmian ludnościowych oraz określić typ demograficzny badanych miast.

W celu ukazania dynamiki zmian ludnościowych w badanych miastach aglomeracji opolskiej autor zastosował procedurę zaproponowaną przez W. Drobka (1999). Użyte wyniki oraz dynamikę zmian ludnościowych przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Dynamika zmian ludnościowych w miastach Opolszczyzny w latach 1999–2011

Miasto	Zmiany w zaludnieniu w latach 1999–2004			Zmiany w zaludnieniu w latach 2004–2011			Typ dynamiki zmian demograficznych	
	liczba	%	typ zmian	liczba	%	typ zmian		
Gogolin	–667	–9,8	=	393	6,4	=	= =	stagnacyjny
Krapkowice	–1439	–7,3	=	–1033	–5,6	=	= =	stagnacyjny
Lewin Brzeski	2521	41,9	+	210	3,6	=	+ =	wzrostowy
Niemodlin	–54	–0,8	=	–163	–2,4	=	= =	stagnacyjny
Opole	–605	–0,5	=	–6425	–5,0	=	= =	stagnacyjny
Ozimek	–867	–7,9	=	–647	–6,4	=	= =	stagnacyjny
Prószków*	x	x	x	–60	–2,3	=	x =	x
Zdzieszowice	–438	–3,1	=	–1273	–9,5	=	= =	stagnacyjny

* Prószków uzyskał prawa miejskie w 2004 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

⁶ Dane GUS publikowane w rocznikach statystycznych – stan w dniu 31.12.2010 r. oraz Dane dotyczące ludności (na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego) – stan w dniu 31.12.2011 r.

Jak wynika z przedstawionych w tabeli 1 wyników, w miastach aglomeracji opolskiej dominuje typ dynamiki zmian demograficznych stagnacyjny, jedynie Lewin Brzeski wykazuje typ wzrostowy.

Dokonując dalszej szczegółowej analizy społeczno-demograficznej w oparciu o podstawowe wskaźniki demograficzne, można ustalić typ demograficzny występujący w badanych miastach. Charakterystyka ta umożliwia określenie (wydzielenie) optymalnego, zrównoważonego lub też pesymistycznego typu ich rozwoju pod względem demograficznym. Owe typy rozwoju miast można określić przy wykorzystaniu mierników zaproponowanych przez E. Mrozowickiego.

Do najistotniejszych mierników rozwoju ludnościowego zaliczył on:

- współczynnik obciążenia ekonomicznego,
- współczynnik starości demograficznej,
- wskaźnik migracji,
- współczynnik przyrostu naturalnego,
- współczynnik feminizacji (Mrozowicki 1998).

Uzyskane wyniki oraz określony typ demograficzny miast przedstawia tabela 2.

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 2, korzystny w badanych miastach jest jedynie współczynnik obciążenia ekonomicznego, uzyskał ona maksymalną liczbę rang, niekorzystne są natomiast współczynniki starości demograficznej oraz feminizacji. Współczynniki te uzyskały najmniejszą wartość rang z wyjątkiem Zdzieszowic (współczynnik feminizacji uzyskał 3 rangi). Pozostałe współczynniki mieszczą się w kategorii niekorzystnej (1 ranga) lub zrównoważonej (2 rangi).

Wykorzystując zamieszczone w tabeli 2 wyniki współczynnika feminizacji można jeszcze przedstawić analizę sytuacji ludnościowej wg płci E. Rosseta, który skonstruował następującą skalę współczynników feminizacji:

- poniżej 100 – lekka przewaga mężczyzn, zjawisko w warunkach europejskich wyjątkowe;
- 100–103,9 – lekka przewaga kobiet, zjawisko w warunkach europejskich normalne;
- 104–107,9 – zwichnięta równowaga płci;
- 108–111,9 – mocno zwichnięta równowaga płci;
- 112 i więcej – zupełnie anomalna struktura płci (Rosset 1962).

Innym istotnym miernikiem jest koncentracja ludności i gospodarki aglomeracji opolskiej. W analizie różnicowań poziomu koncentracji miast aglomeracji wykorzystano wskaźnik gęstości zaludnienia i zatrudnienia, tj: gęstość zaludnienia (ludność/km²) jako koncentrację przestrzenną ludności i gęstość zatrudnienia (pracujący/km²) jako koncentrację przestrzenną gospodarki.

Zróżnicowanie poziomu koncentracji ludności i gospodarki w miastach aglomeracji opolskiej w 2011 r. przedstawia tabela 3.

Poziom koncentracji ludności i gospodarki w miastach aglomeracji opolskiej jest zróżnicowany. Centralnym i zarazem największym miastem aglomeracji jest Opole,

Tabela 2

Klasyfikacja miast aglomeracji opolskiej ze względu na typy demograficzne w 2011 r.

Miasto	Współczynnik/wskaźnik												Suma rang	Typ demograficzny
	obciążenia ekonomicznego		starości demograficznej		migracji		przyrostu naturalnego		feminizacji		Suma rang	Typ demograficzny		
	wartość	ranga	wartość	ranga	wartość	ranga	wartość	ranga	wartość	ranga				
	3	1	1	1	2	1	1	1	1	1				
Gogolin	50,0	3	16,3	1	-2,2	2	-0,9	1	106,2	1	8	pesymistyczny		
Krapkowice	49,9	3	17,4	1	-3,8	2	0,1	2	107,3	1	9	zrównoważony		
Lewin Brzeski	54,5	3	15,4	1	2,5	2	-1,2	1	110,2	1	8	pesymistyczny		
Niemodlin	48,1	3	15,0	1	-6,2	1	-0,4	1	107,7	1	7	pesymistyczny		
Opole	51,6	3	19,3	1	-1,4	2	-0,4	1	113,8	1	8	pesymistyczny		
Ozimek	44,3	3	15,0	1	-3,4	2	0,9	2	106,8	1	9	zrównoważony		
Prószków	52,9	3	16,3	1	-2,3	2	-3,8	1	114,7	1	8	pesymistyczny		
Zdzieszowice	44,1	3	13,5	1	-11,5	1	3,8	2	102,0	3	10	zrównoważony		

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

Tabela 3

Koncentracja ludności i gospodarki w miastach aglomeracji opolskiej w 2011 r.

Miasto	Koncentracja ludności (ludność/km ²)			Koncentracja gospodarki (pracujący/km ²)			
	Wartość	Miasto	Wartość	Miasto	Wartość	Wartość	
Gogolin	320	Opole	1760	Gogolin	56	Opole	738
Krapkowice	822	Ozimek	2890	Krapkowice	332	Ozimek	794
Lewin Brzeski	520	Prószków	160	Lewin Brzeski	55	Prószków	42
Niemodlin	515	Zdzieszowice	987	Niemodlin	107	Zdzieszowice	340

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

lecz wyższe wskaźniki koncentracji ludności i gospodarki wykazuje Ozimek z uwagi na niewielką powierzchnię.

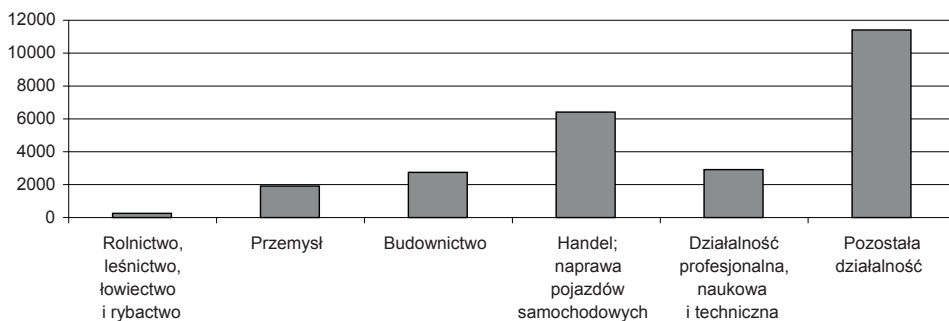
Potencjał gospodarczy miast aglomeracji opolskiej

Dokonując analizy sytuacji gospodarczej miast aglomeracji opolskiej, należy przedstawić podmioty gospodarcze. W miastach aglomeracji w 2011 r. zarejestrowanych było łącznie 25 769 podmiotów gospodarki narodowej, co stanowiło 26,4% ogółu podmiotów funkcjonujących w województwie opolskim. Najwięcej jednostek gospodarczych funkcjonowało w sektorze prywatnym (24 846), a w sektorze państwowym 923 jednostki. Duże znaczenie w strukturze gospodarki miast aglomeracji ogółem miały podmioty funkcjonujące w zakresie handlu i naprawy pojazdów samochodowych (16,2%), działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (11,9%), następnie – budownictwa (11,1%), obsługi rynku nieruchomości (9,6%). Uwzględniając podmioty gospodarcze do 9 osób pracujących, najwięcej odnotowano ich w handlu i naprawach pojazdów samochodowych, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, budownictwie i obsłudze rynku nieruchomości. Najwięcej było zarejestrowanych spółek z o.o. (2119). Potencjał gospodarczy Opola jest stale największy w porównaniu do pozostałych miast aglomeracji opolskiej.

W miastach aglomeracji w 2011 r. według faktycznego (stałego) miejsca pracy i rodzaju działalności pracujących było ok. 69 tys. Podmioty gospodarcze według wybranych sekcji w 2011 r. przedstawia rysunek 4.

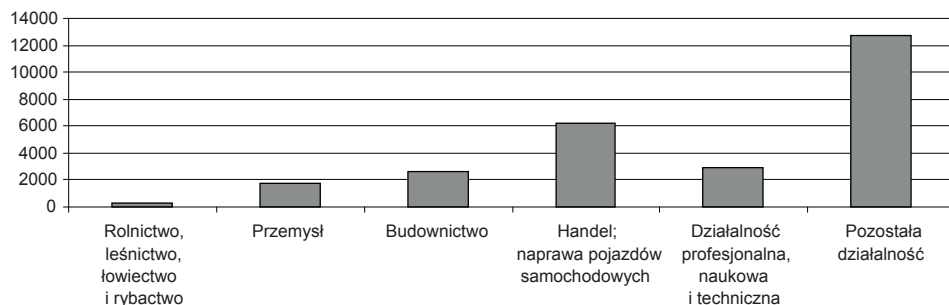
Na rysunku 5 przedstawiono rozkład branżowy podmiotów gospodarczych do 9 pracujących.

Jak wynika z przedstawionych danych, największy udział w strukturze podmiotów gospodarczych miast aglomeracji opolskiej zajmują jednostki sektora trzeciego, czyli szeroko rozumianych usług. W sektorze tym największy udział wykazuje handel i naprawa pojazdów samochodowych. Może to świadczyć o ukształtowanej funkcji usługo-

Rys. 4. Podmioty gospodarcze wg wybranych sekcji w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne wg danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

Rys. 5. Podmioty gospodarcze wg wybranych sekcji do 9 pracujących w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne wg danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

wej tych miast z dominacją handlu, obsługi rynku nieruchomości. Wśród podmiotów gospodarczych dominują małe i średnie jednostki gospodarcze, lecz tylko część z nich ma charakter produkcyjny. Dominują podmioty prowadzące działalność w zakresie handlu i usług oraz budownictwa.

Koncentracja gospodarki w miastach aglomeracji opolskiej analizowana jest w deagregacji sektorowej przy użyciu dwóch relacji:

- pracujący w przemyśle i budownictwie na km² – koncentracja przemysłu i budownictwa;
- pracujący w usługach na 1000 ludności – koncentracja usług pozwala na wyodrębnienie grup ośrodków miejskich oraz na ustalenie skali rozpiętości ekonomicznej między miastami o najwyższym i najniższym poziomie koncentracji przemysłu i usług (tabela 4).

Tabela 4

Koncentracja przemysłu budownictwa oraz usług
w miastach aglomeracji opolskiej w 2011 r.

Koncentracja w przemyśle i budownictwie/km ²)		Koncentracja w usługach/1000 ludności	
Miasto	Wartość	Miasto	Wartość
Gogolin	6,1	Gogolin	49,8
Krapkowice	17,3	Krapkowice	74,5
Lewin Brzeski	17,3	Lewin Brzeski	79,5
Niemodlin	14,2	Niemodlin	90,4
Opole	49,3	Opole	127,1
Ozimek	46,8	Ozimek	66,9
Prószków	3,7	Prószków	68,8
Zdzieszowice	12,5	Zdzieszowice	49,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Opolskiego Ośrodka Badań Regionalnych.

Jak wynika z przedstawionych w tabeli 4 danych, Opole wykazuje największy poziom koncentracji przemysłu i usług. Jest to największe miasto zarówno województwa opolskiego, jak i aglomeracji opolskiej.

Podsumowanie

Dokonując analizy potencjału społeczno-gospodarczego miast powołanej w 2012 r. aglomeracji opolskiej, można stwierdzić, że potencjał społeczno-demograficzny spełnia kryteria aglomeracyjne, choć zauważalny jest stagnacyjny typ dynamiki zmian demograficznych w badanych miastach. Przy wykorzystaniu podstawowych wskaźników demograficznych w pięciu miastach ukształtował się typ demograficzny pesymistyczny, a w pozostałych zrównoważony. Na tak ukształtowany typ demograficzny istotny wpływ miały wskaźniki starości demograficznej oraz feminizacji. Dodatkowo poziom koncentracji ludności i gospodarki w badanych miastach aglomeracji opolskiej jest zróżnicowany. Innym istotnym elementem jest potencjał gospodarczy, który wskazuje, że sukcesywnie z roku na rok zmniejsza się liczba podmiotów gospodarczych, przeważającym sektorem gospodarki są szeroko rozumiane usługi z dominacją handlu i obsługi rynku nieruchomości. Większość firm to jednostki małe i średnie, funkcjonujące w sektorze prywatnym w formie różnego rodzaju spółek. Sytuacja taka występuje nie tylko w badanych miastach, ale w całej aglomeracji opolskiej oraz w województwie. Jest to tendencja dominująca.

Powołana aglomeracja opolska zakłada wiele płaszczyzn rozwoju i współpracy, m.in. współpracę między samorządami, poprawę konkurencyjności, wzrost innowacyjności czy poprawę ochrony środowiska, rozwój turystyki i inne cele istotne w rozwoju społeczno-gospodarczym całej aglomeracji, a tym samym i województwa opolskiego.

Bibliografia

- Boustedt O., 1960, *Die Stadtregionen in der Bundesrepublik Deutschland*, [w:] *Forschungsund Sitzungsberichte der Akademie für Raumforschung und Landesplanung*, Walter Dorn Verlag, Bremen.
- Bylund E., 1958, *Tätorternas avgränsning. Summary: Defining the lower limits of urban areas*. Plan 3.
- Carrière F., Pinchemel Ph., 1963, *Le fait urbain en France*, Librairie Armand Colin, Paris.
- Coppolani J., 1959, *Le reseau urbain de la France sa structure et son aménagement*, [w:] *Economie humaine, economie et humanisme*, Les Editions Ouvrieres, Paris.
- Czyż T., 2009, *Koncepcje aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, 81 nr 4, s. 445–459.
- Drobek W., 1999, *Rola miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska*, Opole.
- Dubrowin P.I., 1959, *Agglomeracja gorodow (genezis, ekonomika, morfologija)*, „Woprosy Geografii”, t. 45, s. 23–36.
- Dziewoński K., 1956, *Słownik pojęć*, [w:] George P., *Miasto*, PWN, Warszawa.
- Gibbs J.P., 1961, *Some demographic characteristics of urbanization*, [w:] *Urban Research methods*, ed. J.P. Gibbs, VanNostrand, Princeton.
- Hursky J., 1961, *Vymezování skupinových sidel (aglomerad)*, [w:] „Statistický obzor”, t. 41, z. 5.

- Iwanicka-Lyra E., 1969, *Delimitacja aglomeracji wielkomiejskich w Polsce*, PWN, Warszawa, s. 11–16.
- Kaczmarek T., Mikuła Ł., 2007, *Ustroje terytorialno-administracyjne obszarów metropolitalnych w Europie*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Klasik A. (red.), 2008, *Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich*, Akademia Ekonomiczna, Katowice.
- Korcelli P., 1976, *Aglomeracje miejskie w systemach osadniczych. Wybrane hipotezy i perspektywy badawcze*, „Przegląd Geograficzny”, 48 nr 4.
- Leszczycki S., Eberhardt P., Heřman S., 1971, *Aglomeracje miejsko-przemysłowe w Polsce 1966–2000*, Warszawa, Biuletyn KPZK PAN, z. 67.
- Lettrich E., 1964, *Urbanisation of Hungary in the light of the occupational structure of population*, [w:] *Applied geography in Hungary*, Budapest, s. 164–177.
- Markowski T., Marszał T., 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.
- Mrozowski E., 1998, *Zróżnicowanie obszaru badań pod względem demograficznym i poziomu bezrobocia*, [w:] *Przekształcenia obszarów wiejskich makroregionu południowo-zachodniego*, red. Z. Więckowicz, Wydawnictwo AR, Wrocław.
- Porozumienie w sprawie utworzenia Aglomeracji Opolskiej wraz z załącznikiem.
- Rikkinen K., 1966, *Geographische Abgrenzung von Städtischen Agglomerationen auf Grund ihres räumlichen Wachstums in Süd-Pohjanmaa*, „Annales Academiae Scientiarum Fannicae”, A. III, 88.
- Rosset E., 1962, *Perspektywy demograficzne Polski*, PWE, Warszawa.
- Rozwój Aglomeracji Opolskiej – od koncepcji powstania do przyszłej wizji rozwoju, www.opole.pl, (14.02.2013).
- Scholz D., 1964, *Die Siedlungen des Leipziger Landes. Ein Beitrag zur Kenntnis der Siedlungsstruktur in grossstädtischen Ballungsgebieten*, [w:] *Wissenschaftliche Veröffentlichungen des Deutschen Instituts für Länderkunde*, Hrsg. E. Lehmann, Veb Bibliogr. Inst., Leipzig.
- Smętowski M., 2007, *Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce – nowe spojrzenie*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2007.
- Wesołowska D., 2012, *Agglomeracja Opolska w liczbach (rys ogólny)*, Zgromadzenie Aglomeracji Opolskiej, Opole, 24 września 2012 r.
- Wrona J., Rek J. (red.), 1998, *Podstawy geografii ekonomicznej*, PWE, Warszawa 1998.
- www.opole.pl/aglomeracja_opolska
- 21 samorządów utworzyło aglomerację opolską, www.wprost.pl (14.02.2013).
- www.opole.gazeta.pl/opole (14.02.2013).
- www.opole.pl/aglomeracja_opolska

POTENCJAŁ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY MIAST AGLOMERACJI OPOLSKIEJ

ABSTRAKT: Aglomeracja opolska powstała w 2012 r. i tworzą ją 4 powiaty, 21 gmin oraz 8 miast. Uczestnictwo w aglomeracji opolskiej jest dobrowolne, a współpraca samorządów ma charakter wszechstronny, związany z poprawą jakości życia jej mieszkańców. Potencjał społeczno-demograficzny miast spełnia kryteria aglomeracyjne, choć zauważalny jest stagnacyjny typ demograficzny. Natomiast potencjał gospodarczy charakteryzuje się przewagą małych i średnich jednostek gospodarczych najczęściej sektora prywatnego, funkcjonujących w sferze szeroko rozumianych usług. Sytuacja taka występuje nie tylko w badanych miastach, ale w całej aglomeracji opolskiej oraz w województwie. Jest to tendencja dominująca.

SŁOWA KLUCZOWE: aglomeracja, demografia, gospodarka